

МАРГАРИТА ДИМИТРОВА

**ПРАВОПИС НА СЪСТАВНИТЕ СОБСТВЕНИ ИМЕНА В
БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК – ПРАВИЛА И ПИСМЕНА ПРАКТИКА**

MARGARITA DIMITROVA

**ORTHOGRAPHY OF COMPOUND PROPER NAMES IN
BUGARIAN – RULES AND WRITTEN PRACTICE**

(Abstract)

Compound proper names in Bulgarian are dependent phrases and they are used in its full form, shortened, paraphrasing or reduced to mono-constituent name, e.g. *Министерството на здравеопазването – Здравното министерство – Министерството*. The article examines and analyzes the rules for writing capital and small letters in compound proper names in Bulgarian, formulated in the last 3 orthographic dictionary – from 1983, 2002 and 2012. The dynamics in the codification of orthography of compound proper names when they are shortened or paraphrasing is considered. In order to determine the observance of the orthographical rules in the public communication is studied the practice of 3 newspapers. The cases of right and wrong writing of the compound proper names in their various language versions are studied. The data obtained show that the compound proper names, which are reduced to mono-constituent name or are paraphrased, very often are written wrong with a small letter – in 76.43% of the cases. For this high percent are relevant both the dynamics of codification and Bulgarian language training in secondary school. Compound proper names that are shortened, but retain their structure of dependent phrase, is wrong when denominates non-popular yet or foreign objects. In compound proper names used in their full form, errors are unsystematic. Compound proper name – right and wrong written – are often used in parallel, and this is related to the degree of skills of the writer.

Keywords: compound proper name, orthographical rules, written practice

Съставните собствени имена са езикови единици, които се състоят от повече от една графична дума. Като собствени имена те номинират уникален обект. В номинацията съставните собствени имена участват като комплексна езикова единица¹. Спецификата на тази група собствени имена е в няколко посоки. В езиково отношение съставните собствени имена са изградени по следните модели. При единия модел те са подчинителни сло-

восьчетания с ясни граматически показатели – изменяемите думи в състава им, най-често прилагателни, са предпоставени съгласувани определения на опорното съществително, напр. *Висш съдебен съвет, Германска социалдемократическа партия, Софийска градска прокуратура*. При другия модел опорното съществително има задпоставени несъгласувани определения, напр. *Министерство на външните работи, Паметник на Съветската армия, Музей за история на София, Указ за борба с хулиганството, Комисия за защита на конкуренцията*. Съществува и смесен модел, при който опорното съществително е пояснено и от съгласувано, и от несъгласувано определение, напр. *Европейска агенция за околна среда, Национална асоциация на брокерите на недвижими имоти*.

Съставните собствени имена се различават по своя строеж. Те могат да бъдат изградени само от думи, които не са собствени имена, напр. *Агенция по безопасност на храните, Министерство на здравеопазването*, но може да съдържат и думи, които са собствени имена, представляващи второ условно наименование на съответния обект, напр. *Софийски университет „Свети Климент Охридски“*, да съдържат типологизираща характеристика на обекта, напр. *Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“*, *Агенция „Пътна инфраструктура“*, *Изпълнителна агенция „Медицински одит“*, или да представляват собствено име, напр. *Северозападна България*.

Важна особеност при функционирането на голяма част от съставните собствени имена е тяхното съкращаване и/или парафразиране в рамките на даден текст при повторно назоваване на същия обект след първото му назоваване с пълно съставно собствено име: *Министерството на здравеопазването – Здравното министерство – Министерството; Софийският университет „Свети Климент Охридски“ – Софийският университет – Университетът* и под.² При съкращаването и парафризирането елементи от съставното собствено име се запазват (*министерство, университет*) или се модифицират езиково (*здравеопазване – здравно*). Някои съставни собствени имена се съкращават чрез универбиране: *Европейски съюз – Евросъюз*. Съкращаването намалява броя на езиковите единици от пълното съставно собствено име, най-често до две и до една.

В някои случаи, особено при често назовавани обекти, вместо съставното собствено име в пълен или съкратен вариант се използва синоним (обикновено хипероним), който е езиково различен от съставките на името, напр. *Министерски съвет – правителство/кабинет*. Синонимното назоваване най-често е еднословно и функционално се доближава до съкращаването.

В по-редки случаи се използват прозвища, които по своя езиков характер може да се разглеждат като съставни собствени имена, напр. *Меката на киното за Лос Анджелис/Холивуд*.

Правописът на главната буква при съставните собствени имена е традиционен обект на кодификация. Последните три правописни речника – от

1983, 2002 и 2012 година – еднозначно и последователно кодифицират главна буква при първата дума от съставното собствено име и при всяка друга дума (ако има такава), която представлява собствено име (вж. ПРСБКЕ 1983: §31, т. 2, 3, 4, с. 31–32; §32, т. 2, 3, 4, с. 33–34; НПР 2002: т. 25.2, с. 35–36; т. 25.3, с. 36–37; ОПР 2012: т. 39, т. 39.1, т. 39.2, т. 39.2.3, с. 41–42; т. 40.1, т. 40.4, с. 43–44). Тази кодификация обхваща случаите, когато съставното собствено име е употребено в несъкратен вид. Случаите, в които е изпуснато само второто собствено име, когато има такова, не се коментират.

При употребата на съкратен или парафразиран вариант на съставното собствено име кодификацията от 1983 до 2012 година е динамична. Според ПРСБКЕ 1983 съставните собствени имена, съкратени до основна дума, се пишат с малка буква. Уговорено е изключение с прагматичен характер: „Главна буква се допуска в случаите, когато може да се породят двусмислие и неяснота.“ (ПРСБКЕ 1983: §32, т. 2, Заб. 1, с. 33). На практика ПРСБКЕ 1983 препоръчва различен правопис на съставните собствени имена в зависимост от езиковия им облик. Според НПР 2002 съкратените съставни собствени имена се пишат с главна буква (НПР 2002: т. 25.2, Заб. 1, с. 36). Уговорени са изключения със стилистичен и езиков характер: малка буква се допуска в неофициален текст или при парафразиране с „описателни изрази“ (НПР 2002: т. 25.2, Заб. 2 и Заб. 4, с. 36). От НПР 2002 кодификационната перспектива се обръща. Препоръчан е еднакъв правопис на съставните собствени имена независимо от езиковия им облик, но се допускат и изключения. Според ОПР 2012 съставните собствени имена – съкратени, парафразирани или съкратени до едносъставни – се пишат с начална главна буква (ОПР 2012: т. 39.3, т. 39.3.1., с. 41). С ОПР 2012 правописът на съставните собствени имена е унифициран.

Направеният преглед показва ясна тенденция към унифициране на кодификацията на правописа на съставните собствени имена и последователно прилагане на общото правило в българския правопис за писане на главна буква при собствени имена. Последователно отпадат изключенията, които в случая трудно се формализират, а прилагането им е резултат от субективната преценка на пишещия за стилови, прагматични и други характеристики на текста. Според ОПР 2012 във всички случаи съставното собствено име в писмен текст се означава с главна буква независимо от конкретния му езиков вид – пълен, съкратен или парафразиран.

В представеното изследване се разглеждат случаи на спазване и на нарушаване на правилата за писане на главна буква при съставните собствени имена в публичната комуникация³. За целта е проследена практиката в електронните издания на три всекидневника: „Капитал“, „Сега“ и „Труд“ за периода октомври – ноември 2013 година⁴. Изборът на вестници като източник на езикови данни е мотивиран от факта, че печатните медии са една от публичните институции, които представят и формират общественото мнение за правилна/неправилна, уместна/неуместна употреба на

езиковите средства (вж. напр. Хауген 1975). Как точно и в каква степен отделните вестници влияят върху езиковите нагласи на българите, е много трудно да се установи поради непрозрачността на пазара и липсата на каквато и да е информация за тиражите⁵.

Изследването е осъществено върху корпус от 803 изречения, в които са употребени съставни собствени имена, представени в различни езикови варианти. Основната част от тях са названия на институции (общо 508 случая). Употребени са пълното съставно собствено име (328 случая), съкратено собствено име, като са запазени поне две думи от пълното съставно собствено име (15 случая), парафразирано собствено име (70 случая), едносъставно съкратено собствено име, като е запазено опорното съществително (56), универбат (13 случая) и синонимно назоваване на институцията (26 случая). Следващата по численост група са названията на организации (общо 90 случая). Употребени са пълното съставно собствено име (75 случая), съкратено съставно собствено име (4 случая), едносъставно съкратено собствено име, като е запазено опорното съществително (9 случая) и синонимно назоваване на организацията (2 случая). Имената на учебни заведения – университети и техните факултети – имат висока честота (общо 72 случая), тъй като материалът беше събиран по време на студентските окупации през ноември 2013 г. Употребени са пълно съставно собствено име, което в част от случаите включва и второто собствено име – условно наименование на университета (40 случая), съкратено съставно собствено име, при което е изпуснато второто собствено име – условно наименование (19 случая), парафразирано собствено име (3 случая), едносъставно съкратено собствено име, като е запазено опорното съществително (9 случая) и синонимно назоваване на университета (1 случай).

В изследвания корпус попаднаха и съставни собствени имена на разнообразни обекти: географски (макро- и микротопоними), културни, спортни и под. (общо 57 случая). Следващи по честота са названията на различни събития – културни, исторически, спортни (общо 25 случая), на закони (24 случая). Специфичен случай са названията на оперативните програми на Европейския съюз, които се изпълняват в България (13 случая). Названията на документи (6 случая), произведения (3 случая), награди и празници (по 2 случая) в изследвания материал нямат висока честота.

Съставните собствени имена в различните си варианти са в началото на изречението в 49 от общо 803-те изследвани изречения. Тези употреби не са информативни за правописа на главната буква при съставно собствено име.

В 32 случая вместо съставното собствено име е употребен негов синоним. Правописът при синонимно назоваване на обект, който има собствено име, не е кодифициран: няма правило, което да регламентира дали се

пише главна, или малка буква (вж. ОПР 2012: 40–47). В изследвания корпус синонимните назовавания винаги са написани с малка буква.

Най-често се употребяват хиперонимите *правителство* и *парламент* за назоваване на българските институции със собствени имена *Министерски съвет* и *Народно събрание*:

*Тя каза, че министър-председателят ѝ е възложил да изготви становището на **правителството** по решението на Народното събрание.* „Сега“, 24.10.2013

*Министерството планира да внесе проекта на програмата в **правителството** до 1 ноември.* „Капитал“, 28.10.2013

*Министерският съвет е прекроил в крачка проекта за бюджет 2014, става ясно от документа, който бе внесен в **парламента** на 30 октомври.* „Труд“, 04.11.2013

С думата *парламент* се назовава както институцията, така и сградата, в която тя се намира:

*До това лято – когато неизвестен прокурор от Софийската градска прокуратура (СП) решава да образува дело за диверсия срещу задържан протестиращ срещу правителството пред **парламента**.* „Капитал“, 18.11.2013

С думата *правителство* се назовава както българската институция *Министерски съвет*, така и аналогичните институции в други страни:

Партията вече е в управлението на няколко общини в страната, но много чехи са разгневени от перспективата те да влязат и в националното правителство (Vláda České Republiky), след като бяха изгонени от него с Нежната революция. „Капитал“, 28.10.2013

Ако сумата бъде потвърдена, тя ще е рекордна глоба, платена от финансова институция на американското правителство (Държавен департамент на САЩ) за нередности с ипотечни книжа. „Труд“, 20.10.2013.

За българската институция *Министерски съвет* се използва и синонимът *кабинет*, който е значително по-рядък:

*Една от които вероятно е да секрепи **кабинетът** до изборите за Европарламент, така важни за Станишев.* „Сега“, 20.11.2013

*Хора от **кабинета** „Райков“ притискали Ранобудните.* „Сега“, 20.11.2013

Някои синонимни названия са словосъчетания и по езиковата си същност са близки до прозвищата, срв.:

*Ректорското ръководство на Университета за национално и световно стопанство (УНСС) тези дни даде зелена светлина за отварянето на поредната лъскава чалга дискотека в **студентския кампус**, с което демонстрира, че не си е извлякло абсолютно никакви поуки след жестокото убийство на 19-годишния студент от университета Марио Данчев.* „Капитал“, 04.11.2013

*Пациенти на Центъра за психично здраве в Русе са били евакуирани тази нощ заради подпален матрак в стационара на **медицинското заведение**, съобщиха от полицията в града. „Труд“, 14.11.2013.*

Конкретните наблюдения върху правописа на главната буква при съставните собствени имена, представени по-долу, са направени върху корпус от 722 изречения: не се наблюдават случаите, когато съставното собствено име е в началото на изречението или е заменено със синоним. Изчисленията показват, че се греша в 33.46%, или в 1/3 от случаите. В конкретни цифри: в 541 изречения съставните собствени имена са написани вярно с начална главна буква; в 181 изречения съставните собствени имена са написани грешно с начална малка буква или има грешна главна буква при някоя от следващите думи в състава на собственото име.

Грешно с малка буква най-често се пише съставно собствено име, което е съкратено до едносъставно. В изследвания корпус такива са 63 случая от общо 79 употреби на съставни собствени имена, съкратени до едносъставно. Нарушено е правилото, формулирано в ОПР, 2012, т. 39.3.1, с. 41. Най-честите грешки са при съкращението *министерство(то)*. Няма нито един случай, в който това съкращение да е написано по правилата с главна буква и в трите изследвани вестника, срв.

*След като пое **министерството**, Зинаида Златанова се зае да съгласува наследения проект с магистратите. „Труд“, 19.11.2013.*

*Въпреки че при предишното ръководство на **министерството** при Свилен Нейков беше въведена нова система за финансиране на федерациите, сега се подготвя още по-нова. „Капитал“, 28.10.2013.*

Грешно с малка буква са написани и другите по-чести съкращения – до опорните съществителни *университет, програма, фонд, посолство, федерация*.

*Димитрова уточни, че все още не са се срещнали с ректора на Техническия университет Марин Христов, но са разговаряли с главния секретар на **университета** Владимир Димитров, с който са обсъдили условията и правилата на окупацията. „Труд“, 04.11.2013.*

*В петък Европейската комисия съобщи, че прекратява плащанията за страната ни по **програмата** (Оперативна програма „Околна среда“). „Сега“, 18.11.2013.*

*Цялото ръководство на **фонда** (Държавен фонд „Земеделие“) бе сменено изненадващо на извънредно заседание на управителния съвет късно вечерта на 7 ноември. „Сега“, 18.11.2013.*

Съкращението *агенция(та)* в 2 от 7-те случая е с главна буква, но когато е съкращение на едно и също собствено име, в различните вестници се пише по различен начин, срв.

Белият дом от своя страна също увери, че разузнавателните дейности са имали за цел сигурността на американците, и отрече твърденията,

че действията на **Агенцията** (Агенция за национална сигурност) са целели събиране на икономическа информация. „Труд“, 30.10.2013.

Германска официална делегация се среща вчера във Вашингтон с представители на американското разузнаване след разкритията, че **агенцията** (Агенция за национална сигурност) подслушва телефона на канцлера Ангела Меркел. „Сега“, 31.10.2013.

Съкращението **комисия(та)** само в 1 случай е с главна буква, в останалите 4 е с малка. В един и същи вестник това съкращение се среща и с двете изписвания:

По думите ѝ досега **Комисията** (Комисия по досиетата) е установила принадлежност на общо 8600 души и са обявени 7600, тъй като починалите по закон не се обявяват. „Труд“, 24.10.2013 .

Докато той бил шеф на **комисията** (Комисия по вътрешни работи) не могъл да се добере до информацията в „Лиани“. „Труд“, 18.11.2013.

Специфичен случай на съкращаване на съставното собствено име до едносъставно е универбирането. Тази езикова техника последователно се използва при съкращаване на съставните собствени имена на институциите на Европейския съюз с опорни думи *съюз, парламент, комисия*. Правописът при тях, макар и рядко (в 2 от 11 случая), се грешни, срв. примери за вярно изписване:

Дори чрез допълнителни споразумения **Еврокомисията** е предоставяла още средства по програмите. „Труд“, 30.10.2013.

Резултатите там ще покажат – ако ДПС и БСП спечелят повече от половината от местата в **Европарламента**, тогава става ясно, че ние сме водещата политическа сила. „Труд“, 19.11.2013.

Срв. и примери за грешно изписване:

Преподавателите посочват, че при липса на адекватна реакция на репресивния уклон на полицията ще се обърнат към **еврокомисията** и **европарламента**. „Капитал“, 14.11.2013

Собственото име *Европейски съюз* се съкращава до едносъставно чрез запазване на опорната дума в единични случаи, а съкращението се пише грешно с малка буква:

В момента изискваната информация, формулярите и сроковете за подаване се различават значително между отделните държави от **съюза** (Европейски съюз). „Капитал“, 28.10.2013

Допълни, че в първите 7 години еврото се е държало добре, но когато кризата започна през 2008, то не било в състояние да играе ролята на стабилизираща обща валута за **съюза** (Европейски съюз). „Сега“, 14.11.2013

Специфични случаи на универбиране са тези, при които съставките на собственото име са предадени чрез синоним и едновременно с това е нап-

равено съкращаване. В изследвания материал попаднаха 2 такива случая, като и в двата изписването е с малка буква:

*Иначе спрямо м. г. частта на бюджета на **агроведомството** (Министерство на земеделието) е намалена с 13%, твърдят от министерството. „Труд“, 24.10.2013*

*Така и не стана ясно защо Министерството на финансите публикува първоначален вариант на бюджет 2014, с който **агрофондът** (Държавен фонд „Земеделие“) се вливаше в министерството. „Труд“, 04.11.2013.*

В изследвания корпус няма грешни изписвания при съкращаването на две съставни собствени имена до едносъставно име – *Касата* (Национална здравноосигурителна каса) и *Външно* (Министерство на външните работи), срв.

*Андреева уточни, че ще се работи за подпомагането на малките общински болници, които се намират на труднодостъпни места, ще се върви и в посока към връщане на финансирането на ин витро процедурите от **Касата** (Национална здравноосигурителна каса) обратно към Здравното министерство. „Сега“, 15.10.2013.*

*От **Външно** заявиха, че съгласно бразилската съдебна система решения за експулсиране от страната се вземат за всички чужденци, осъдени за трафик на наркотици. „Труд“, 24.10.2013*

При това парафразите на собствените имена на същите институции в повечето случаи грешно се пишат с малка буква, срв.

*В бюджета на **здравната каса** са предвидени 2.8 млрд. лв. от приходи и толкова разходи, от които за здравноосигурителни плащания са 2.47 млрд. лв. „Сега“, 14.11.2013*

*Такъв коментар по повод дали България е знаела за изненадващото му прибиране снощи даде Ивайло Каишканов, говорител на българското **външно министерство**, по телефона пред bTV. „Труд“, 24.10.2013*

Съкращенията парафрази също много често – в 57 от 78 случая в изследвания корпус – се пишат с малка вместо с главна буква в нарушение на правилото в ОНР, 2012, т. 39.3, с. 41⁶. На парафразиране се подлагат основно съставните собствени имена с опорна дума *министерство* по следния модел: запазва се опорното съществително и към него се прибавя определение – прилагателно, образувано от ключовата за дейността на министерството дума в съставното собствено име. В практиката на изследваните вестници категорично се предпочита малката буква при такова парафразиране съставно собствено име. От общо 47 изречения с парафразирани собствени имена на министерства в 38 изречения те са написани с малка буква. Срв.:

*В **регионалното министерство** (Министерство на регионалното развитие) връзките с медиите бяха поверени на опитен човек – Магдалена Димитрова. „Труд“, 18.11.2013.*

*Така отделни министерства като **икономическото** (Министерство на икономиката) и **транспортното** (Министерство на транспорта) имат сериозен ръст в планираните харчове.* „Сега“, 24.10.2013.

*В **спортното министерство** (Министерство на младежта и спорта) също личи изненада от присъствието точно на тези три спорта – ветроходство, конен спорт и спускане с шейни.* „Капитал“, 28.10.2013.

*Първоначалният проект на **финансовото министерство** (Министерство на финансите) предвиждаше фондът да се влее в **земеделското министерство** (Министерство на земеделието).* „Труд“, 04.11.2013.

Единичните случаи на правилно писане с главна буква са при парафразираните собствени имена на две министерства, но тези имена се срещат и с малка буква: *здравно/Здравно министерство, външно/Външно министерство.*

Съставните собствени имена с опорна дума *посолство*, когато са парафразирани и съкратени, очевидно не се осъзнават като собствено име и последователно се пишат с малка буква. В изследвания корпус попаднаха 6 случая на парафразиране и 3 случая на съкращение до едносъставно собствено име. Всички те са написани с малка буква, срв. напр. при парафразираните:

*Седмият **освободен е освободен под гаранция** и в момента се намира на територията на **българското посолство** (Посолство на Република България).* „Труд“, 24.10.2013.

*„Няма **операции за следене на телекомуникации, провеждани от германското посолство** (Посолство на Република Германия) във Вашингтон“, увери пред в. „Ди Цайт“ директорът на германската служба за външно разузнаване БНД Герхард Шиндлер.* „Сега“, 31.10.2013.

*Когато от **канадското посолство** (Посолство на Канада) ни се обадиха, че сме одобрени за **френската провинция Квебек**, не се поколебахме да тръгнем.* „Труд“, 14.11.2013.

И при парафразите на други съставни собствени имена се наблюдава паралелна употреба на главна и малка буква. Срв. примери за грешно писане с малка буква:

*Двамата присъстваха на **откриването на транспортното съоръжение**, откъдето ще потеглят скоростните влакове към олимпийските обекти на **зимната олимпиада** (Зимни олимпийски игри) през февруари.* „Сега“, 29.10.2013.

*ГЕРБ избързаха и вкараха промените в **съдебния закон** (Закон за съдебната власт) само няколко дни след като Цецка Цачева (ГЕРБ) обвини Златанова, че откакто е в **министерството на правосъдието**, не е свършила нищо за **съдебната реформа**.* „Труд“, 19.11.2013.

*Бившият депутат и председател на **вътрешната парламентарна комисия** (Комисия по вътрешна сигурност и обществен ред) по времето*

на *Тройната коалиция Минчо Спасов* не се съгласи с версията на *Атанасов* за мотивите за разследването срещу *Христо Бисеров*. „Сега“, 18.11.2013.

Срв. примери за паралелно писане с главна и с малката буква:

Такава има в Германия, но тя струва осем хиляди евро, а лимитът, който отпуска Здравната каса, е 486 лева. „Труд“, 18.11.2013.

А щом е изписан друг медикамент, който изцяло не се покрива от здравната каса, болницата не може да направи нищо. „Труд“, 24.10.2013.

Съкратените съставни собствени имена са разнообразна група в изследвания материал. Често се срещат собствени имена на предимно български университети, в които е изпуснато второто наименование, което е условно. В други случаи се изпуска първата дума: *Червен кръст* за *Български червен кръст*, *Градска прокуратура* за *Софийска градска прокуратура* или някоя следваща част от собственото име: *Международен трибунал в Хамбург* за *Международен трибунал по морско право в Хамбург*.

В изследвания корпус попаднаха 46 случая на съкратени собствени имена. Грешка е допусната само при 13 от тях. Трябва да се отбележи, че от 33-те случая на съкратени съставни собствени имена, правилно написани с начална главна буква, голяма част – 19 случая – са собствени имена на университети, които са познати в правилния си графичен облик.

Значителни колебания в изписването на началната главна буква се наблюдават при собствените имена, които в конкретния период придобиват публичност. Така например собственото име *Държавна агенция за бежанците* се употребява най-често съкратено и се пише с главна или с малка буква – в еднакво количество употреби в изследвания корпус, напр.:

Според сайта на самата Агенция за бежанците първите обитатели във „Враждебна“ са настанени още на 19 септември, а към 25 септември там са живеели 475 души. „Сега“, 15.10.2013.

Директорът на агенцията за бежанците Николай Чирпанлиев не беше открит, за да коментира думите на служителя си. „Сега“, 20.11.2013.

Редовно с малка буква се пишат съставните собствени имена на оперативните програми, когато е изпусната думата *оперативна*, срв.:

Двайсет и два проекта на общини по Оперативна програма „Регионално развитие“ (ОПРР) за около 47 млн. лева могат да загубят европейското си финансиране. „Капитал“, 19.11.2013

но:

Според министър Десислава Терзиева заплащането по програма „Регионално развитие“ не е заплашено от съдбата на „Околна среда“. „Капитал“, 19.11.2013.

При пълните съставни собствени имена също има примери за нарушаване на правилата за главна и малка буква, но тези грешки имат случаен характер. От 507 употреби на пълни съставни собствени имена в изследвания корпус само в 44 случая има грешки, като срещу почти всяка грешка има правилно изписване на същото конкретно съставно собствено име или

на същия тип съставни собствени имена, напр. *държавен фонд „Земеделие“* и *Държавен фонд „Земеделие“*, *комисия по здравеопазване* и *Комисия по здравеопазване*, *Бургаска болница*, *Монтанска болница* и *варненска окръжна болница*, *Факултет по математика и информатика към Софийския университет* и *фармацевтичен факултет към Софийския университет* и т.н. Съставните собствени имена *Нов Български/български университет*, *Съединени Щати/щати*, *ден/Ден на Народните/народните будители* освен по един случай с грешка имат поне по един, а някои и по повече, случаи на вярно писане.

Грешките при пълните съставни собствени имена са два вида: допълнителна излишна главна буква и липса на главна буква. Допълнителна главна буква в повечето случаи се пише при съставно собствено име, което започва с абrevиатура или цифра:

Изпълнителният директор на Агенцията по заетостта Камелия Лозанова ще участва в PARES Конференция на заинтересованите страни, която ще се проведе в Брюксел на 24 и 25 октомври. „Труд“, 24.10.2013.

Той е избран да заеме българския престол от I-ото Велико народно събрание на 17 април 1879 г. „Труд“, 14.11.2013⁷.

Има обаче и примери с правилен правопис:

Американският банков гигант „Джей Пи Морган Чейс“ се съгласи да плати рекордна глоба от \$ 13 млрд. на US правосъдното министерство, за да се прекрати разследването на бизнеса му с финансови инструменти, основани на ипотечи, предаде АФП. „Труд“, 20.10.2013.

Понякога се грешат съставните собствени имена на институции с опорна дума *комисия*:

Вотът в комисията по граждански свободи (48 за, 3 против) на практика отваря пътя към допълнителни преговори между държавите членки и Европейската комисия и всъщност е първата ревизия на тези закони от 1995 г. насам, отбелязва агенция Reuters. „Капитал“, 28.10.2013

Това коментира Екатерина Бончева, член на комисията по досиетата, пред bTV. „Труд“, 24.10.2013

Съставните собствени имена с опорна дума *министерство* понякога се пишат с малка буква, когато са названия на институции на други държави дори ако представляват точен превод или точно съответствие на български институции:

Според данните на министерството на извънредните ситуации на Татарстан при катастрофата на пътническият самолет Боинг 737-500 са загинали всички 52 души: 46 пътници и 6-членен екипаж. „Сега“, 18.11.2013.

В своя двегодишен доклад министерството на финансите (на Германия) на заяви, че ръстът на вътрешното потребление е „анемичен“. „Труд“, 01.11.2013.

Грешките в правописа на главна буква при пълните съставни собствени имена имат случаен характер. Това изключва възможността те да се

систематизират и типологизират, а също и необходимостта правилата да се популяризират или коригират.

Съставните собствени имена, които съдържат названия на посоките на света или производни от тези названия прилагателни, се подчиняват на общите правила за писане на начална главна буква. За тези собствени имена има и специални правила (ОПР 2012: т. 39.2.3, с. 42 и т. 41.2.2, с. 44). В изследвания корпус попаднаха 13 случая на такива съставни собствени имена. Основната част от тях са правилно написани. При някои чужди топоними обаче се грешки, напр.:

*Така постепенно във всички големи градове по **източното и западното крайбрежие** на Съединените щати и в столиците на Западна Европа се оформиха цели китайски квартали, оградени с езикова и културна „китайска стена“, непристъпна за заобикалящия ги западен свят.* „Труд“, 31.10.2013.

Както се вижда от следващите примери, в един и същи брой на един и същи вестник попадат и правилно, и грешно написано съставно собствено име от разглеждания тип:

*Междувременно бурята удари и пет региона на **северозападна Русия**, където без ток са останали 22 000 души, предаде ИТАР-ТАСС.* „Капитал“, 30.10.2013.

*Епидемия от детски паралич върлува в **Североизточна Сирия** и съществува сериозен риск от разпространението на заболяването в района, предупреди Световната здравна организация (СЗО), цитирана от Би Би Си.* „Капитал“, 30.10.2013

Направените наблюдения върху писмената практика в публичната комуникация чрез материал от три вестника позволяват следните обобщения. Спазването на правилата за писане на главна буква при съставните собствени имена е тясно свързано с езиковата форма, с която конкретно съставно собствено име е употребено.

Много висок е процентът на грешки при съставните собствени имена, които са съкратени до едносъставно име или са парафразирани. Тези случаи обхващат 22.18% от общо 33.46% грешки. При тези два варианта на съставно собствено име грешките представляват 76.43% от броя на употребите на собствените имена. За голямото количество на грешките безспорно имат значение, от една страна, динамиката на кодификацията, а от друга страна – образованието и обучението по български език в средното училище, където се усвояват актуалните правописни норми.

При съставните собствени имена, които са съкратени, като са изпуснати една или повече думи от състава им, но запазват езиковия си облик на подчинителни словосъчетания, значение за нарушаването на правописната норма има когнитивният аспект. Грешат се собствени имена на обекти – основно институции и организации – които до този момент не са били популярни или които не са български.

При съставните собствени имена, които са употребени в пълната си форма, значение за нарушаването на правописната норма има социолингвистичният аспект. Грешките са несистемни, често паралелно се употребяват правилна и грешна правописна форма, което е пряко свързано със степента на грамотност на пишещия.

ИЗТОЧНИЦИ

В-к „Капитал“, 28.10.2013 – 19.11.2013 <http://www.capital.bg>

В-к „Сега“, 24.10.2013 – 20.11.2013 <http://www.segabg.com>

В-к „Труд“, 20.10.2013 – 20.11.2013 <http://www.trud.bg>

БЕЛЕЖКИ

¹ За собствените имена като езиков феномен вж. фундаменталното изследване Суперанская 2012.

² В изследването инициалните съкращения от типа на *МВР – Министерство на вътрешните работи* не се разглеждат, тъй като при тях не се наблюдават езикови и правописни проблеми.

³ Съставните собствени имена са интересен обект за наблюдение и по отношение на членуването. Кодификацията на тази книжовноезикова норма и практиката в публичната комуникация ще бъдат разгледани в следваща публикация.

⁴ Изследването е осъществено върху част от материала, извлечен от Моника Ангелова, студентка от Софийския университет, по време на практиката ѝ по езикова култура в Секцията за съвременен български език по проекта „Студентски практики“, финансиран по ОП „Развитие на човешките ресурси“ и съфинансиран от Европейския социален фонд, вж. <http://praktiki.mon.bg/sp/>. Студентката М. Ангелова извлече, класифицира първично и снабди с метаязикови данни над 1000 изречения. За целта на представеното изследване материалът беше допълнително редактиран, обработен, класифициран и допълнен от авторката на настоящето изследване.

⁵ Според анализа на медийната агенция „Пиеро 97“ през 2013 г. медийният пазар в пресата е неясен поради непрозрачност на тиражите, вж. http://www.piero97.com/assets/Medien_pazar/Is_that_the_time_BG_AD_Market_in_2013.pdf

⁶ В изследвания корпус попаднаха 6 употреби на 4 съставни собствени имена, които представляват прозвища: *Стария континент*, *Страната на изгряващото слънце*, *Голямата ябълка*, *Меката на американското кино*. При тях няма грешки.

⁷ Изписването на собственото име *I-ото Велико народно събрание* във втория пример показва значително непознаване на правописните правила: освен излишната главна буква при *Велико*, и числителното *I-ото* е неправилно написано, като след римската цифра са прибавени букви.

ЛИТЕРАТУРА

Суперанская 2012: *Суперанская, А. В.* Общая теория имени собственного. Изд. 4. URSS, Москва.

ПРСБКЕ 1983: *Правописен речник на съвременния български книжовен език*. София, АИ „Проф. М. Дринов“ (1-во издание 1983, 2-ро издание 1995).

НПР 2002: *Нов правописен речник на българския език*. София, Хейзъл.

ОПР 2012: *Официален правописен речник на българския език*. Българска академия на науките, Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“. София, Просвета.

Хауген 1975: *Хауген, Э. Лингвистика и языковое планирование*. – Новое в лингвистике. Т. 7. Москва, Прогресс, с. 441–473.

✉ Доц. д-р *Маргарита Димитрова*

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

m_t_dimitrova@abv.bg

✉ *Assoc. Prof. Margarita Dimitrova, PhD*

Department of Modern Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

m_t_dimitrova@abv.bg